

NOTA SOBRE EL LLIBRE MÈDIC DE LLUÍS FABRA (1589)

De la diversa producció d'investigació històrica del professor Batlle i Prat, els temes sobre bibliografia gironina sempre ens han atret, no sols pel seu mèrit intrínsec, sinó perquè en ells hem espigolat de tant en tant, alguna nota referent a la bibliografia mèdica gironina, assumpte en el qual hi estem interessats. Per això tenim copiat d'un seu treball sobre llibres de la Catedral de Girona, el que reproduïm literalment. «Donativo de libros. A 13/XII/1530 Juan de Margarit sobrino del famoso cardenal, obsequia con unas Decretales incunables del 1491. A 18/XI/1589 Luis Fabra, Dr. en Medicina y médico del Cabildo, regaló a éste la obra Pro preservaciones pestis, de la que era autor. El Cabildo la aceptó con «multiplicí gratitudine» y dispuso que tras su lectura por el Vicario fuera guardado en el Secretariado. El primero se conserva y el segundo se ha perdido».¹

Efectivament el llibre de Fabra no ens era pas conegut; revisat el treball de Pascual i Prat sobre antologia mèdica gironina, obra valuosa i potser única en quant a aquesta temàtica, no en parla per res ni de l'autor.²

Consultat a continuació, el manuscrit de la Catedral, conegut vulgarment pel Pontich, font d'assessorament de tots els investigadors locals, trobem escrit: «Llibres. Llibre de preservatius per Pesta. Autor lo nostre metge lo Dr. Lluís Fabra dedicat al Capítol, se posà manar al Secretariat a 18 de Novembre de 1589, fol 316r. Nos troba».³ Per aquesta nota, copiada probablement de les Resolucions

¹ L. BATLLE I PRATS, *Noticias de libros de la Catedral de Gerona (siglos XVI-XVIII)*, "Hispania Sacra", vol. XIX, 1966.

² J. PASCUAL I PRAT, *Notas para una bibliografía médica de la Provincia de Gerona*, Asoc. Lit. de Gerona, Certamen 1895, Lib. Paciano Torres, 1896.

³ Arxiu Catedral de Girona, Pontich, S. Repertori per alfabètic..., 1736, vol. II, fol. 200r.

Capitulars, també ens enterem que ja l'any 1736 es tenia per desapareguda la dita obra.

Finalment ens donà una orientació la consulta del Palau; «Fabra (Lluís). Discurs sobre la peste explicant la essència della, causes, senyals, pronostichs y curació. En Perpinyà, casa de Samsó Arbus. 1589, 16.º 287 p. (Pierre Vidal) 86037».⁴

Ja amb aquestes dades férem recerques en diverses Biblioteques, inclús Perpinyà, però amb resultat negatiu fins que buscant altres treballs i degut a l'atenció del bon amic Sr. Martí Costa, responsable de la Biblioteca del Castell de Perelada, ens posà a les mans no solament el treball de Fabra, sinó també l'obra similar del metge gironí J. R. Moix, editada pocs anys abans i guardades ambdues en el mateix arxiu.

Amb l'obra del metge capitolar en el nostre poder ens fou possible llegir-la i estudiar-la, traient-ne algunes notes que ens concedeixen fer un esbós sobre un llibre oblidat, però que interessa per formar part del primer grup de llibres coneguts de Medicina, escrita per gironins; apareguts tots en el mateix segle, trobem com autors a Leonart Jacques o Jacchini com és més conegut en els seus treballs per haver estat professor a Pisa; a Antich Roca, professor a Barcelona; a J. R. Moix, elogiat pels seus nombrosos escrits i finalment al nostre Lluís Fabra. En aquesta nota nostra, presentarem a l'autor del llibre que comentem, seguit d'unes explicacions sobre el tema que es tracta i que referirem a la pesta en la Girona antiga per acabar amb un resum dels capítols del dit treball mèdic.

L'autor. Lluís Fabra.

Nasqué a Peralada, probablement a meitat del segle XVI. Estudià als Estudis Generals de Barcelona i presentat per Francisco Osset, es llicencià i doctora l'1 d'abril de 1575 davant del Tribunal format per Simó Joan Desplà, Joan Benet Pallarès, Esteve Guardiet i Geroni Merola.⁵

⁴ ANTONIO PALAU Y DULCET, *Manual del librero Hispano-americano*, t. 5, Barcelona, Lib. Palau, 1955.

⁵ E. DANÓN I BRETÓS, *Notas médicas en los libros del "Estudi General" de Barcelona (siglos XVI-XVII)*, "Cuadernos de Historia de la Medicina Española", Salamanca (X. 1971; 182-212).

**DISCVRS SO-
BRE LA PESTE
EXPLICANT LA ES-
sencia della, causes, senyals, pro-
gnostic, y curacio. axi aloque toca en
general ala peste, com en parti-
cular acomodāt lo ala con-
correncia del any 1586.**

Fins al present
de 1589.

*Compost per Luis Fabra Doctor en Medicina
habitant en Gerona.*

EN PERPINTA

ab llicencia, Estampat en casa de
Sampso Arbus 1589.

El mateix any ja el tenim exercint a Girona i ocupant la plaça de Metge Capitular,⁶ plaça que més que la seva retribució, interessava per la posició social dels possibles pacients a tractar, bisbe, canonges, clergues i familiars.⁷

Els anys d'exercici de Fabra coincideixen amb un nivell professional de certa categoria en les comarques gironines, iniciat ja amb l'indicat Antich Roca, seguit per altres com Geroni Mediona, fill de Figueres, estudiant a Montpeller al Col·legi Gironí i exercint posteriorment a Barcelona, on professà en els seus Estudis Generals i on trobarem també a Joan Rafael Moix, formant part de Tribunals examinadors, al costat de l'anterior, després d'uns anys de practicar en la nostra ciutat. Altres personalitats foren Geroni Merola, probablement el que examinà a Fabra a Barcelona en llicenciar-se i que esdevingué Rector dels Estudis Generals gironins; els germans Scura (Grau i Llätzer); Llätzer Gombart; Joan Ribot, tots ells Professors de l'Escola de Medicina nostra.

Dels mateixos anys i col·laboradors dels anteriors, coneixem els noms dels cirurgians Joan Moret, Miquel i Rafael Guardiola, Miquel Golart, Francisco Viò, Miquel Francboxer, Nicolau Costurer i Joan Dalta.⁸ Precisament la darrera nova que tenim del nostre metge, és del 1595 quan firma com a testimoni en els exàmens del cirurgià citat, Joan Moret, que tenien lloc la majoria de vegades en la capella de Sant Miquel de l'Ajuntament.⁹ Aquesta prova era un privilegi que tenia la Ciutat atorgat pel Cèsar Carles,¹⁰ per poder seleccionar a bons professionals i que amb el nom d'exàmens de «pompa i lluïment» durà fins ben començat el segle passat, desapareixent, en fusionar-se les dues carreres de metge i cirurgià.

El tema. La Pesta.

Dintre la literatura mèdica antiga, el tema de la malaltia pestosa tingué un cert relleu per la importància d'aquesta malura en aquelles centúries i també per les facilitats que donà l'ús de la im-

⁶ Arxiu Cat. de Girona, *Resolucions Capitulars*, 1573-80.

⁷ B. JULIÀ I FIGUERAS, *Metges del Capítol de la Seu de Girona*, "Bol. Col. Mèdics de la Prov. de Gerona", n.º 69, 1977.

⁸ Arxiu Diocesà de Girona, *Llibre Vert o de Juraments*.

⁹ LL. BATLLE I PRATS, *La antiga capilla de S. Miquel de la Casa de la Ciutat*, ANALES DEL INSTITUTO DE ESTUDIOS GERUNDENSES, vol. XX, 1970-1971, Gerona.

¹⁰ Arxiu Municipal de Girona, *Llibre Vermell*, fol. 164, capítol 6.

premta en posar a l'abast de tothom uns consells necessaris en uns moments en què l'assistència mèdica podia ésser insuficient o completament nul·la.

La pesta bubònica espaordí en la seva forma epidèmica, als nostres avantpassats, per la forma misteriosa d'aparició, la sobtada propagació junt amb una impetuosa i elevada mortaldat. La incapacitat de trobar una explicació humana a la seva actuació, fou motiu d'intentar interpretacions diverses, que anaven des de càstigs divins a conjuncions astrals adverses, de corrupcions per coses mortes a aires mefítics, etc. No seria fins el passat segle que es descobriria el germen causant amb la seva propagació a càrrec de la picada de puça, sobretot en èpoques d'higiene deficient, de primiscuïtat home-animals, de guerres o de cataclismes, la que transmetria la infecció per fiblada sobretot en cames, donant l'infart dels ganglis inguinals, primera barrera defensiva que trobava el microbi en ascendir cos amunt i produint els clàssics bubons, origen del seu nom actual de pesta bubònica.

A pesar d'existir sempre, aquesta malaltia tingué una forta persistència en la nostra terra, de més de tres-cents anys, que començaren amb la primera epidèmia greu, que fou la pesta negra del 1348, per acabar amb la de Milà o del 1650. En aquest període són escrites a la comarca gironina les obres de Moix (1587), la de Fabra (1589) i la de Baltasar Soler, basant-se, segurament en la seva experiència de l'any 1650. Volem també recordar l'existència del manuscrit de Palladi Sarradell,¹¹ que si fos gironí com se suposa, encara que sense poder-se demostrar, seria la més antiga, ja que es tractaria del segle xiv.

A Girona ciutat, dels diversos brots epidèmics soferts pels seus habitants, sens dubte del que tenim més detalls és del darrer o sigui el de l'any 1650, alguns anys després de la impressió de les obres de Moix i Fabra i quins consells degueren servir als nostres desventurats compatricis. Precisament de la lectura dels documents provinents d'aquells dies, endevinem el calvari que sofria tota població atacada pel morbo a més de la pèrdua en vides humanes. En primer lloc, quedava la ciutat completament assetjada com, en temps de guerra; unes estaques clavades al sòl indicaven fins on

¹¹ LL. BATLLE I PRATS, *Inventari dels llibres de Berenguer d'Anglesola*, Est. Universitari Catalans, XVIII.

podien eixir del seu terme municipal els seus residents, ja que unes forques posades en els camins principals, amb la seva lúgubre silueta, anunciava els perills que s'exposaven els contraventors. Hostalric fou el Quarter General de l'exèrcit assetjant de Girona i el Dr. Camps i Gori, el seu Cap, el qual podria tenir com a lema seu en aquelles circumstàncies, el que escrigué als seus superiors: «en aquest temps, tota pietat és iniquitat».

Els barris apestats eren tapiats, aïllant els veïns a dintre. Més endavant, inclús se'ls expulsà de la població «abarracant-se en les montanyes» properes. Les cases amb contagiats eren tancades per fora, clavetejant-les amb fustes, perquè no pogués sortir ningú, repartint per una finestra els menjars i medicació, igual com les que hi havia hagut alguna defunció, mentre que unes creus pintades a la façana indicaven les de color vermell la presència de malalts, per diferenciar on hi havia morts, que eren de tonalitats negres.

El mes d'octubre fou el pitjor i per remarcar els seus estralls diuen les cròniques que «la fetor del cementiri de l'església de Sant Feliu era tan intensa» que els oficis de Sant Narcís es passaren a la Catedral.¹²

Ens hem extès en presentar aquest quadre d'una ciutat contagiada, per entreveure com eren certs els motius, com ja assenyàvem al començament del capítol, que decidien als nostres metges a escriure aquests tractats sobre la malaltia epidèmica, destinats sobretot als que quedaven sense assistència mèdica i com així mateix ho confirma Moix, ja en les seves primeres pàgines escrites.

Tornant ara al treball del Dr. Fabra, la primera pregunta que sorgeix en analitzar-lo, és veure quina experiència tindria d'aquest flagell. Però el mateix autor en la primera pàgina, ens orienta en indicar: «Discurs... acomodolantlo ala concorrencia del any 1586, fins el present de 1589». Per tant és en aquests anys on devem buscar el seu aprenentatge, però no creiem pas que fos en la nostra ciutat, ja que no es detectà cap cas, però sí que visqué sota el temor del contagi, prenent les mesures corrents i ordinàries de prevenció com era insistir en les ordenances de neteja urbana, prohibir la venda de segons quines mercaderies, obrir una casa als afores pels viants, per evitar la seva estada a Girona, etc. Baldament citi els casos de Monçó, els dels apestats de la Vall d'Aran i Valls entre

¹² Arx. Catedral G., PONTICH, obra citada.

altres, creiem per la nostra part, que degué assistir als afectats de Peralada, la seva terra i potser el brot curt però virulent de Camós de 1586, on pogué experimentar els seus coneixements.

El Llibre.

El seu títol és: «Discurs sobre la peste explicant la esència de-lla, causes, senyals, pronostic i curacio. aixi aloque toca en general ala peste, com en particular acomodantlo ala concorrencia del any 1586. Fins al present del 1589. Compost per Luis Fabra Doctor en Medicina, habitant de Gerona. En Perpinya. ab llicencia, Estampat en casa de Sampso Arbus 1589».

El seu contingut és distribuït com la majoria d'altres treballs similars editats en aquell temps; per tant comença els primers capítols amb la descripció de la pesta i estenen-se en les seves causes, de les quals l'autor es defineix com a partidari de la importància de les alteracions de l'aire, després de les culpes personals, segons ens aclareix. Remarquem la importància del cinquè capítol, perquè en ell trobem noves sobre els primers brots d'aquesta glà-nola, en les terres de la Corona d'Aragó.

Els capítols següents formen el cos de la part dedicada als consells de preservació; uns són, a prendre en «comú». No ofendre a Déu ni «als homes divins», com són els Reis. Altres són mesures «particulars» o personals, essent el primer i més important consell, el de fugir de la pesta.

D'acord amb la seva manera de pensar i la seva opinió sobre la valoració de l'aire «pestífer», s'estén sobre la correcció d'aquest aire i la forma de purificar-lo cremant plantes odoríferes. Però si el temps era humit i calorós, s'usaven vegetals que tinguessin la propietat de secar-lo, com eren les canyes. Això em fa recordar que, encara no fa massa anys, a la festa popular del carrer de l'Argenteria, a més de fer ballar el ninot nomenat el Tarlà, s'adornaven els balcons amb enramada de canyes, característica, si no recordo malament, solament d'aquest barri. Com que la tradició gironina explica que fou amb motiu d'una epidèmia en la que quedaren aquests veïns tancats i que per distreure'ls i elevar la moral, un bromista feia les tombarelles que com a record, ara es fan executar al Tarlà, pensem nosaltres, que si les canyes, més que un motiu ornamental, no fos també un record dels dies que estigueren aïllats per la plaga.

Dintre de la mateixa segona part, hi ha els capítols molt interessants relacionats amb consells de dietètica i relació d'aliments que ja han passat a la història. En parlar del pa, per exemple, i indicar que com els altres menjars han d'ésser de bona qualitat, recorda «que en temps de carestia el barregen amb llegums, aglans, arrels de falgueres, fajol, etc.».

En quant a la carn «en general i en particular dels quadrúpedes» detalla que és acceptable la de porc, senglar, bou, cabrit, vedella, mentre que la d'anyell és més ordinària, com també «poc lloada» la de cèrvol, daina i cabirol i gens, la d'ós. Dels animals volàtils, diu que els més fàcils de digerir són les carns de faisans, galls dindis, francolins, perdius, capons, mentre són dolentes les d'ànec i fotxa. Dels peixos de mar, aconsella solament els de roca, mentre que dels de riu, només la truita.

Segueixen nombroses advertències sobre la llet i els seus derivats, les fruites, les llegums, adobs especials i confitures. De begudes, apart de l'aigua bona i pura, vi però claret o blanc, no verd. Acaba amb un apartat original que anomena «De les evacuacions necessàries i exercicis del cos», on fa remarcar com els antics aconsellaven el vòmit una vegada per setmana.

Conclou aquesta segona part amb anotacions sobre fórmules i fàrmacs usats, que no ens estenem per no entrar en un camp ja massa professional, com tampoc ho farem en la major part del tercer apartat, relacionat tot ell sobre tractaments i atencions a tenir amb els pacients ja afectats d'aquesta malura. Els darrers apartats són més dedicats als serveis quirúrgics d'aquests malalts, com eren els referents a sagnia, cura de la vèrtola o bubó i cures especials a la «mala búia» o tumor bubós supurat.

I aquí tenim finalitzada l'exposició de l'obra mèdica escrita per un gironí del segle XVI; completaria el nostre treball, si tinguéssim sort, en temps proper, de poder presentar aleshores el primer llibre mèdic, però ja editat a la nostra comarca. Creiem que tot això aportaria un xic més de coneixement sobre la manera de viure tan física com culturalment, dels nostres predecessors d'aquelles centúries, a Girona.

BENET JULIÀ I FIGUERAS

Girona, setembre de 1979.